

10.

Čekal jsem týdny, odpověď nepřišla. Znovu jsem si začal dělat starosti, ale bylo tak zjevné, že se strachuju zbytečně, až jsem nakonec na své vlastní obavy zapomněl. Tím spíš, že brzy jsem měl jiné starosti, moje knížička se objevila na pultech knihkupectví. Tilde měla dobré vztahy s redakcemi novin, a to nemluvím o tom, že jméno Stefano Itrò mělo tehdy velkou váhu, bylo zárukou kvality. Oba se zasloužili o to, aby během měsíce vyšly porůznu recenze, které knize, i když o ní mluvily kriticky, připisovaly značný počet zásluh. Když jsem je četl jednu po druhé, dojalo mě zejména to, že nejen ti, co mě znali a měli mě rádi, ale i recenzenti, lidé, kteří mě v životě neviděli, si mě zjevně představovali přesně takového, jakým se mi konečně dařilo být. Ať ten, kdo mé stránky chválil, tak ten, kdo je kritizoval, mě nakonec vždycky označil za důkladného, vzdělaného, občas za rozčarovaného, ale nikdy ne za lhostejného.

Tilde z toho měla radost. Shrnula to, slavnostním tónem, který jsem u ní nikdy neslyšel (byla to žena, která nesnášela vzletné fráze), slovy: rozpoznali tvoje základní kvality, šlechetné srdce a pronikavý intelekt. Také Itrò si osobně prostudoval recenze a došel k závěru: mám tušení, že i čtenáři to přijmou s nadšením. Ale zpočátku se tahle předpověď ukázala jako chybná. Tilde uspořádala prezentaci knihy v knihkupectví Feltrinelli ve via del Babuino. Dala dohromady didaktika neméně slavného než Itrò, bojovnou ředitelku školy, jednoho trochu nudného univerzitního profesora a jednoho šprta, kteří hovořili příliš dlouho před asi čtyřiceti lidmi, mezi kterými byli někteří kolegové z mého gymnázia, pár mých oddaných studentů, Nadia se svými příbuznými a samozřejmě Emma, která nepřetržitě protestovala, protože chtěla, abych ji pochoval a hrál si s ní zrovna ve chvíli, když jsem koktal několik vět ohledně svého autorského záměru. Všichni jsme debatovali mezi sebou, takže nezbyl čas na diskusi. Slova se ujal jen jakýsi pořizek s velice úzkými rty a čelem, které mu vytlačovalo tvář. Řekl: pokud by tahle kniha měla mít úspěch, dlouho bychom se už

nedokázali bavit o školství vážně, a okamžitě se vytratil, zatímco debatující a publikum se tvářili nesouhlasně. Ještě štěstí, že Nadia s Emmou hned padly do oka Tilde a Itròovi. Oba dva, každý jinými slovy, mi řekli: proč jsi před námi schovával tak krásnou a inteligentní manželku a tak výjimečnou dceru?

I Nadiu zjevně potěšilo, že je poznala, a když jsme se vrátili domů, mluvila o obou se sympatiemi. V posteli, než zhasla světlo, mě utěšovala kvůli poznámce toho chlápka s tenkými rty. Řekla: ty si neumíš představit, jak mě to naštvalo, to byl ale odporný člověk, nejradši bych mu nafackovala; ještě že ty ses nenechal rozhodit, jsi skutečně hodný člověk. Uzavřela to slovy: střežme si, prosím, náš život, to je jediné, na čem záleží.

Dal jsem jí za pravdu, ale nedokázal jsem usnout. Dobrou hodinu jsem si chystal zuřivé odpovědi na nevychovanou poznámku toho neznámého muže a marně jsem se pokoušel zahnat Teresu, která z MIT rozjařeně vřískala: drahoušku, zlobíš se na jediného člověka, co projevil aspoň trochu kritického ducha. Nicméně další den jsem se cítil klidný. Napsal jsem svou knihu poctivě, dál jsem dobře dělal svoji práci středoškolského profesora, rodinné uspořádání celkem vzato fungovalo. Objal jsem Nadiu, která ještě spala, a jelikož měla poslední dobou trochu potíže zastihnout starého mrzoutského profesora, přinutil jsem ji, aby využila volného dne ve škole a rozjela se do Neapole, zašla za kapacitou svého oboru a přiměla ho se vyslovit ohledně její akademické budoucnosti. Já jsem si vzal Emmu do práce, dal jsem ji hlídat jedné studentce a učil jsem chlapeckou část třídy, zatímco ta dívčí sice předstírala, že mě poslouchá, ale ve skutečnosti si hrála s mojí holčičkou. Cestou ze školy jsem si koupil album, abych v něm shromáždil všechny recenze, a odpoledne jsem je za Emminy radostné spolupráce vložil pod celofán. Na jednu polici ve své studené pracovničce jsem uložil tři autorské výtisky a tím jsem tu svou drobnou zkušenost považoval za uzavřenou.

Manželka se vrátila večer, unavená, s vyhaslým pohledem. V zásadě řekla totéž, co jsem si myslel o sobě a své knize, ale

mnohem dramatičtější: moje zkušenost s univerzitou skončila, profesor nečetl ani stránku z toho, co jsem mu odevzdala před měsícem, nebo to spíš četl, jasně že to četl, a pochopil, že na badatelskou práci nemám. Pokusil jsem se jí zvednout náladu, dal jsem si dopodrobna vyprávět, co jí profesor řekl, a chytil jsem se úryvků vět, abych ji přesvědčil, že přehání, že ve skutečnosti si jí profesor velice váží, že dědek si brzo ty její rovnice, či co to je, přečte a všechno bude zas lepší.

V tohle jsem kvůli ní upřímně doufal. Ale věci se vyvinuly jinak, polepšil jsem si já. Tilde často volala, aby mi oznámila, že se objevila nová recenze, že mě zvou do nějakého knihkupectví, že mám jít na besedu do nějakého gymnázia, že jsem žádaný na několika konferencích, zkrátka že kniha se dala do pohybu, je v oběhu. Vyvedený z míry, trochu napjatý, jsem se setkal, jak se říká, se čtenáři čili s lidmi, kteří vydali peníze, aby si mě přečetli, a kteří teď měli dokonce chuť se mnou debatovat.

„Vy tvrdíte, že za současného stavu nelze odvádět dobrou práci?“

„Ano.“

„Takže by se školy měly zavřít?“

„Ne.“

„A co tedy?“

„Problémem je nerovnost.“

„V jakém smyslu?“

„Když vy budete mít spoustu přirozených a sociálních výhod, zatímco já nebudu mít žádnou, jak má škola co nejlépe motivovat jak vás, tak mě, když se k nám chová, jako bychom na tom byli stejně?“

Zpočátku jsem si odkašlával, dělal dlouhé odmlky, zakoktával jsem se. Byl jsem ve velkých rozpacích: když pomíneme vyučování, jen zřídkakdy jsem musel mluvit na veřejnosti. Jistě, občas jsem byl nucen vzít si slovo na poradě učitelského sboru nebo na valných hromadách se studenty, kde se tehdy odehrávaly velice divoké debaty, a musím říct, že jsem se nikdy moc nevyznamenal. Ale pomaličku jsem zjistil, že když

hovořím o své knize, po překonání počátečních rozpaků si připadám, jako kdybych ve třídě vykládal třeba o Quintilianovi nebo Ciceronovi. Touha si získat a udržet pozornost publika, cítit, že vnímá a současně reaguje, byla totiž stejná, takže jsem ve výsledku působil nejen přesvědčivě, ale poutavě. Ústním výkladem jsem uměl vylepšit samotnou kvalitu svého psaní, a když se objevil nějaký očerňovač jako ten v Římě nebo se přišly podívat obligátní hlídky té správné linie ve věci školní politiky – ve všech slabikách nebo tónech to byly klony té kolegyně, která mi před jistým časem zavolala a vyhrožovala mi –, dokázal jsem odpovídat se zdvořilou ironií, která se lidem líbila.

V souladu se svým školním rozvrhem jsem byl často na cestách, zpočátku jsem díky známostem Nadiiných rodičů a příbuzných – všichni byli učitelé a profesori už po několika generacích – objížděl hlavně městečka v Abruzzu. Bylo to zkušené období, moc dobře jsem nevěděl, co řeknu, a plácal jsem, co mi slina přinesla na jazyk. Občas se někdo rozčílil:

„Takže ty jsi proti třídním premiantům, těm dobrým, těm několika málo, co se doopravdy učí?“

„Ne.“

„Právě jsi to prohlásil.“

„Jen jsem se pokoušel říct, že čím víc studenti opakují slovo od slova naše přednášky, tím větší máme tendenci je považovat za schopné.“

„A copak nejsou?“

„Jistě že jsou. Ale je tu riziko, že nás oslepí ti, co se nám podobají, a my nedokážeme rozpoznat inteligenci, která je jiná než ta naše.“

„Tomu nerozumím.“

„Milý příteli, když v tobě rozpoznám svou průměrnost akulturovaného maloměšťáka a odměním tě výbornými známkami, je tady nebezpečí, že vůbec nevezmu v potaz, nebo že dokonce potrestám ty, kdo se neslučují s mojí průměrnou inteligencí.“

Často jsme se s jistou nervozitou točili v kruhu. Ale časem jsem si uvědomil, že některé formulace činí dobrý dojem a naučil jsem se je uchovávat v paměti – tuhle musím použít znovu –, zdokonalovat je, opakovat je, jakmile se k tomu naskytla příležitost. Když jsem například říkal, že můj jediný imperativ od prvního dne za katedrou byl: snaž se pracovat tak, abys na svých studentech nenapáchal stejnou škodu, jakou tví učitelé napáchali na tobě, většinu přítomných to s matematickou jistotou nadchlo. A já jsem si v důsledku toho při každé příležitosti dával dobrý pozor, abych debatu nasměroval tam, kde podobné věty mohly nejlépe zapůsobit.

„Když jste začal učit, na jakých principech stála vaše práce?“

„Myslím že na žádných.“

„Měl jste za vzor některého ze svých vyučujících?“

„Z mých vyučujících? Ne, rozhodně ne. Naopak, můj jediný imperativ byl: nenapáchej na svých studentech škody, které tví učitelé napáchali na tobě.“

Vyslovoval jsem tenhle druh vět s ironickým potěšením a repertoár se rychle rozšířil. My učitelé jsme se stali vězni školy v šesti letech a nikdy už nás nepustili na svobodu. Nedovolte, aby vás vzdělávala moc, naučte se vzdělávat vy ji. Dobré vzdělávání vytváří společenství, nikoli spolčení. Nejde o to dobře vzdělat hrstku šťastných, nýbrž o to poskytnout vynikající vzdělání davu nešťastných. Od cizince se naučte víc než od vlastní party. Atakdále, podobné větičky. Vypadaly jako květy, které jsem nechával zničenonic se rozvinout v šedé zahradě debat o hromadném vzdělávání. Vypadaly jako zlato, které jsem pozorně opracoval, aby se zaskvělo v černotě školního plkání. Pozvánky se zdvojnásobily, ztrojnásobily, začal jsem jezdit nejen po Abruzzu a po římském okrese, ale po celé Itálii. Setkání obvykle organizovaly chudé skupiny radikálů se štědrou politicko-odborářskou angažovaností. Takže se na všem šetřilo, polykal jsem obložené bagety a přespával jsem u organizátora besedy doma. Uprostřed noci jsem vcházel do cizích příbytků, které jsem opouštěl brzy ráno, abych nasedl

do autobusu, do vlaku, do auta a vrátil se domů, nebo šel rovnou do školy.

Z mého besedování přepadal Nadiu smutek a Emmu strašný neklid. Byl jsem buď ve škole, nebo někde na cestách a moje manželka, to mi okamžitě došlo, nebrala moji nepřítomnost jako propagační nutnost, nýbrž jako moje mazané vyvlíkáni se ze zodpovědnosti vůči rodině. Jedna nespokojenost za druhou, situace se zkomplikovala, když odjela poiksté do Neapole a vrátila se velice pozdě, hned šla beze slova spát a ležela nehybně celou noc. Celé dny z ní vůbec nešlo vytáhnout, co se jí stalo. Když se o tom rozhodla se mnou promluvit, řekla smrtelně bledá:

„S univerzitou je konec.“

„To říkáš pořád, ale není to pravda.“

„Tentokrát ano.“

„Proč?“

„To je moje věc.“

„Tvoje věci jsou i moje věci.“

„Ne, každý má svoje věci: jsou to nevyhnutelně jasně oddělená odvětví, prosím tě, už se mě nevyptávej.“

11.

Je tak těžké udržovat v páru skutečně průzračné vztahy. Já jsem Nadiu miloval, chtěl jsem jí být nápomocný, ale nemiloval jsem ji natolik, abych ji i po zlém přinutil, aby mi vyprávěla, co se jí přihodilo na univerzitě, co ji navždycky odehnalo od teorie ploch. Moje otázky byly od začátku obezřetné, protože jsem vytušil, že kdyby dala volný průchod vzteku, pocitu ponížení, znechucení a kdovíčemu ještě, co její chvályhodné sebeovládání zahrnovalo do koutku mysli, nešlo by o chvilkovou záležitost. Po dni by následovala noc a pak zase den, debaty, hádky, migrény, pláč a vrtání do hloubky, dětství, dospívání, dospělé křehkosti, rady, jak si dodat sílu, zkrátka dlouhá vlna,

kteřá by mě spláchlá. Nedokázal bych už dodržet tisíce závazků, které jsem přijal: výuka, debaty, cesty, úvahy, studium, povinné hodiny trávené s Emmou, procházky s kočárkem, ale i bez něj, vzhledem k tomu, že naše dcera už chodila sama, běhala, skládala věty, už nežvatlala.

Udělat si v rámci života v páru jasno, kdoví, možná je to povinnost, ale taky luxus a je riskantní si ho dopřát. Ta operace mohla jak Nadie, tak mně způsobit spoustu mrzení a já byl zrovna ve fázi, kdy se mi život zamlouval jako nikdy předtím, zvláště když jsem naskočil do vlaku a dorazil do města, kde jsem nikdy nebyl, a povídal si s lidmi, s nimiž už se nikdy nesetkám. Kromě toho se tiskové oddělení nakladatelství začalo skutečně činit, přešlo k uvážlivému probírání pozvání, soustředilo se na akce, které byly co nejmíc vidět. Občas mě doprovázel Itrò, hovořili jsme bok po boku k váženému obecenstvu a jeho autorita se automaticky přesouvala i na mě a moji knihu a večer pak uzavírala večere s nudnými prominenty. Jindy mi dělala oporu Tilde a tehdy jsem se musel opravdu snažit, Tilde se vyjadřovala pomocí zásadních sdělení a mávala přitom okroužkovanými rukama – tenký zlatý snubák a dalších pár prstenů s drahými kameny –, během pěti minut byla hotova a předávala slovo mně. Při těch příležitostech mě překvapilo, kolik sebou vozí zavazadel: prudce elegantní šaty na cestu, prudce elegantní šaty na debatu o knize, prudce elegantní šaty na večeri s organizátory setkání. Večere byly nudné stejně jako ty s významnými přáteli profesora Itròa, ale Tilde trvala na kvalitním vínu, měli jsme pravidlo, že jsme si každý objednal jiné jídlo, abychom si pak mohli vyměnit talíře, hodně jsme si povídali spolu a nevěšali si našich hostitelů a pokračovali jsme v hovoru i potom, co zvedli kotvy. Je zbytečné, abych tu teď shrnoval, co jsme si říkali až pozdě do noci, byly to jak náročné úvahy, tak i bohapusté tlachání. Důležité je, že jsme se spolu hodně smáli bez zvláštního důvodu, já jsem k ní natahoval vidličku se svou *calamaratou*, ona mi dávala ochutnat polévku a krmila mě svojí lžící, jako bych byl upoutaný na lůžko.